

Т. С. Садова
асп. II року навчання, спеціальність «Право»
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри загальноправових
дисциплін та міжнародного права О. О. Нігрєсва

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЗНАКИ ПОНЯТТЯ «ЗАРУЧНИК»

Поняття «заручник» французькою мовою зазначається як «otage», воно з'явилося в XI столітті та спочатку мало конкретне значення. Заручник розумівся як якась гарантія, що надається тому, хто переміг противника або навіть союзнику, як застава виконання обіцянки або дотримання договору [1].

Натомість в Академічному тлумачному словнику української мови вказується, що заручником є особа, насильно затримувана однією з воюючих сторін, щоб мати змогу вимагати що-небудь від держави, організації, групи та інших до яких належить ця особа [2]. На відміну від першого визначення в другому акцентується увага на здійсненні дій в період воєнного конфлікту. Також вказується, що затримання має насильницький характер, але викладач Женевського університету, який займається вивченням історії воєнних конфліктів, Доктор Ірен Геррман, вищевказану ознаку не виділяє як обов'язкову, оскільки розмежовує добровільних та невольних заручників [3, ст.183].

Схоже визначення міститься в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» у статті першій та вказується, що заручником є фізична особа, яка захоплена та утримується з метою спонукання державного органу, підприємства, установи чи організації або окремих осіб здійснити якусь дію або утриматися від здійснення якоїсь дії як умови звільнення особи, що захоплена та утримується [4, ст. 1].

Ірен Геррман виділяє наступні ознаки поняття «заручник»: по-перше, особлива цінність, яку надають цим людям ті, хто їх захопив (зазвичай, заручник стає дорогим товаром, за який розраховують отримати певну ціну), по-друге, поступове розмивання

відмінностей між комбатантами і не комбатантами, оскільки мимовільних заручників частіше беруть з-поміж цивільного населення. Ця практика широко застосовується, як правило, при окупації або анексії територій з метою забезпечити громадський порядок і, тим самим, безпеку окупаційних військ. По-третє, заручники можуть також служити «живим щитом» з метою прикриття військ противника при пересуванні. По-четверте, взяття заручників може стати і знаряддям репресій, коли треба покарати тих, хто порушує встановлений порядок або зазіхає на життя окупантів. Тоді доля заручників залежить від видачі винних — відбувається обмін [3, ст.185].

Ми погоджуємося з першою ознакою, зокрема набуванням заручника особливою цінністю, оскільки зі сторони тих, хто її затримує з'являється можливість отримати від зацікавлених осіб певну вигоду, а з іншої сторони, у самої особи, що перебуває в статусі заручника, та організації, держави чи осіб з якими вона має зв'язок, зароджується страх повної втрати особи-заручника. З другою ознакою ми не можемо погодитися, оскільки повна інформація стосовно комбатантів міститься в положеннях Женевських конвенцій 1949 року та Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, в цих міжнародних договорах міститься перелік осіб, які є комбатантами та визначено їхній статус [5]. З огляду на таку позицію, поступове розмивання відмінностей між комбатантами і не комбатантами не є можливим.

Стаття 147 Кримінального кодексу України (далі — КК України) розмежовує захоплення та затримання заручників [6, ст.147]. В ній виокремлюються такі ознаки: характеризується наявністю мети, а саме спонукання до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Таким чином третя ознака, яку виділяє Ірен Геррман, в деяких випадках може бути метою, в такій ситуації, коли заручники слугують прикриттям військ противника, у відповідності зі статтею 147 КК України є спонуканням до вчинення дій. Безпосереднім об'єктом злочину є воля, честь і гідність особи, така особа має істотне обмеження вільного руху, пересування чи поведінки, здійснюється насильницька заборона особі залишати певне місце, перебування особи в статусі заручника може супроводжуватися фізичним чи психічним насильством [7].

Отже, проаналізувавши матеріали, в яких надається визначення «заручник», ми прийшли до висновку, що це поняття з'явилося в XI столітті й має таке значення — особа, затримана однією зі сторін у період воєнного конфлікту для того, щоб мати гарантію вимагати будь-що у ворожій сторони конфлікту.

Таким чином, до основних ознак поняття «заручник» ми можемо віднести: 1) особа набуває особливої цінності, 2) заручники можуть також служити «живим щитом» з метою прикриття військ противника при пересуванні, 3) істотне обмеження вільного руху, пересування чи поведінки особи, 4) здійснюється насильницька заборона особі залишати певне місце, 5) до такої особи можливе застосування фізичного чи психічного насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Jonathan F. Vance (eDd.), Encyclopedia of Prisoners of War and Internment, SantaBarbara, Denver, Oxford, ABC — Clio, 2000, p. 81.

2. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/zalozhnyk> (дата звернення: 24.02.2020).

3. Ирен Геррман, Даниэль Пальмиери. Заложники — вечная проблема. Международный журнал Красного Креста. Женева, 2005. Том 87, № 857. С. 177-190.

4. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 04.11.2018, № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 24.02.2020).

5. Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающийся защиты жертв международных вооруженных конфликтов (Протокол I). Женева, 8 июня 1977 года. URL: <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/treaties-additional-protocol-1.htm> (дата обращения: 24.02.2020).

6. Кримінальний кодекс України: Закон України (редакція від 16.01.2020) № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 24.02.2020).

7. Науково-практичний коментар до статті 147 Кримінального кодексу України URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KK004650?ap=7> (дата звернення: 24.02.2020).